

До СА „Д. А. Ценов“
Катедра „Финанси и кредит“

СТАНОВИЩЕ

От рецензент (име, академична длъжност и научна степен):

Проф. д-р Андрей Захариев от СА „Д. А. Ценов“

Научна специалност на рецензента:

„Финанси, парично обращение, кредит и застраховка“ (Финанси)

Регистрация на рецензента в НАЦИД по реда на ЗРАСРБ и ППЗРАСРБ (Регистър на академичния състав и защитените дисертационни трудове в НАЦИД): от 01.12.2018 г.

Рецензиран автор на докторат:

Докторант Анна Димитрова Петкова, D020219193

Наименование на дисертационния труд:

„Преки чуждестранни инвестиции: икономически растеж и конвергенция в рамките на Европейския съюз“

Звено, където докторанта е зачислен:

Катедра „Финанси и кредит“ при СА „Д. А. Ценов“

Научна специалност на докторанта и форма на обучение:

Редовен докторант на обучение, финансирано от държавата по докторска програма „Финанси, парично обращение, кредит и застраховка“, ПН 3.8 Икономика към катедра „Финанси и кредит“ на СА „Д. А. Ценов“

Научен ръководител на докторанта:

Доц. д-р Анелия Радулова, катедра „Финанси и кредит“ към факултет „Финанси“ на СА „Д. А. Ценов“

Основание за написване на рецензията:

Заповед за състав на научно жури №1126/22.11.2023 и Решения, съгласно Протокол №1 / 24.11.2023 год. от заседание на научното жури.

Нормативна уредба:

Настоящето становище е разработено в съответствие с изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България – ЗРАСРБ, Правилника за прилагане на ЗРАСРБ - ППЗРАСРБ и Правилника за развитие на академичния състав в СА „Д. А. Ценов“.

1. Информация за дисертанта

Докт. Анна Димитрова Петкова е зачислена със Заповед №1091 в катедра „Финанси и кредит“ на 21.11.2019 год. с научен ръководител доц. д-р Анелия Радулова. За периода на докторантурата е изпълнили всички заложени дейности по индивидуалния план. Отчислена е със Заповед №1125/22.11.2023 год.

2. Общо представяне на дисертационния труд

Настоящата рецензия е изготвена съобразно примерна структура на рецензия за придобиване на ОНС „Доктор“. Тя съответства на нормативните изисквания на Закона за развитието на академичния състав в РБългария, Правилника за прилагане на закона за развитието на академичния състав в РБългария и приложимата в СА „Д. А. Ценов“ вътрешна регуляторна уредба.

Представената за рецензиране дисертация изследва преките чуждестранни инвестиции като фактор на икономическия растеж и конвергенцията в рамките на Европейския съюз. Дисертационният труд е в обем от 163 страници, в т.ч. въведение, три глави, заключение, библиография, приложения. В изложението са представени 24 таблици и 17 графики. Библиографията съдържа 118 източника. По темата на дисертационния труд са направени 3 публикации.

Във въведението е обоснована актуалността на изследвания проблем, обоснована е негова дисертабилна основа. Отчетено е, че привлекателността на една страна за чужд капитал се предопределя от множество фактори, които, взети заедно формират инвестиционния климат. В икономическата литература няма единен модел, който да разкрива мотивите и причините за инвестиране извън националните граници. Обикновено решението за инвестиции в друга държава се формира на основата на установена висока степен на съответствие между определените, от инвеститорите, критерии и реалното социално-икономическо развитие на страната–реципиент.

Рецензираното научно изследване е фокусирано върху проблемите, свързани с оценка на степента на влияние и обхват на въздействие на ПЧИ върху икономическия растеж в България, оценен по основни макроикономически индикатори. Мотивите за прилагането на политики за европейската интеграция чрез конвергенция на макроикономическата политика и по-голяма мобилност на капитала от страна на ЕС, безспорно ще доведе до конвергенция в темповете на растеж на доходите. За България, а и за страните–членки от ЦИЕ, увеличаването притока на чуждестранен капитал е една от основните предпоставки за ускоряване процеса на икономическо и социално сближаване между страните в рамките на Съюза.

Обект на изследването са потоците ПЧИ в България и страните – членки на ЕС от Централна и Източна Европа. Предметът на разработката е с фокус оценка на интензитета на преките чуждестранни инвестиции в България и влиянието им върху степента и скоростта на конвергенция в рамките на Европейския съюз.

Основната теза на изследването е, че „... Подобряването на инвестиционния климат и предприемането на мерки за оптимизиране условията за увеличаване притока на чуждестранен капитал е предпоставка за икономически растеж и ускоряване процеса на реална конвергенция на България в рамките на Европейския съюз.“.

Докт. Петкова поставя за цел на дисертационния труд „... установяване посоката на въздействие на интензитета на ПЧИ върху икономически растеж и степента на конвергенция на България и страните–членки от Централна и Източна Европа в рамките на Евросъюза“.

В дисертационния труд е поставено решаването на следните задачи:

- 1) Изясняване спецификата, формата на проявление и видовете преки чуждестранни инвестиции.
- 2) Разкриване степента и посоката на въздействие на ПЧИ върху икономически растеж на страната–реципиент и на основата на проучени теоретични постановки и емпирични изследвания да се обобщят ефектите от чуждестранните инвестиционни потоци за социално икономическото развитие на приемащата страна.
- 3) Идентифициране на определящите икономически и неикономически детерминанти на привлекателността на преките чуждестранни инвестиции.
- 4) Анализ на интензитета на нетните чуждестранни инвестиции, абсолютния размер и структурата на основните компоненти на ПЧИ и структурните трансформации на инвестиционните потоци в България.
- 5) На основата на сравнителен анализ да се анализират съществуващите зависимости между икономически растеж (измерен посредством основни макроикономически показатели) и притока на чуждестранен капитал в България и в страните от ЦИЕ.
- 6) Да се конструира иконометричен модел за оценка степента на конвергенцията по доходите и по потоци ПЧИ в страните –членки от ЦИЕ.
- 7) Да се оцени степента на въздействие на потоците ПЧИ върху реалната конвергенция на страните–членки от ЦИЕ на основата на значими, за икономически растеж, макроикономически показатели.

Методологията на изследването се основава на принципите на системния

подход към изучаването на проблема. При решаването на поставените задачи са използвани методи на логически, сравнителен и статистически анализ, и синтез и икономическо моделиране. Емпиричната информация е обработена с Microsoft Excel и статистически пакет IBM SPSS Statistics. Крайните резултати са онагледени посредством фигури, таблици и графики.

В първа глава са разгледани въпроси, свръзани със спецификата и формите на проявление на ПЧИ. Анализирани и обобщени са съществуващите в научната литература определения и е описана спецификата на различните видове ПЧИ. Разгледани са теоретичните постановки, изградени на основата на емпирични изследвания, относно степента и посоката на въздействие на ПЧИ върху икономическия растеж на приемащи страни. В резултат на установената разнопосочност, нееднозначните констатации на изследователите са обособени в четири групи: условно положително, неубедително положително, неутрално и отрицателно влияние на ПЧИ върху икономическия растеж. Изведени са различните механизми, с помощта на които преките чуждестранни инвестиции въздействат върху икономическия растеж на страната домакин. Идентифицирани са определящите и утвърдени в световната практика като механизъм с положително въздействие върху развитието на националните икономики, икономически и неикономически детерминанти на привлекателността на чуждестранен капитал.

Акцентът във втора глава е върху инвестиционната среда и политиките за привличане на чуждестранни инвестиции в България. Анализирана е динамиката и темпа на изменение на потоците ПЧИ в България за периода 2010 – 2021 г. на основата на информация относно: нетните чуждестранни инвестиции в България; относителния дял на ПЧИ в БВП; преките инвестиционни позиции чуждестранен капитал в ЕС (ЕС-28) и България; основните компоненти на ПЧИ и размера на чуждестранните и националните инвестиции в дълготрайни активи в България. Характеризирана е отрасловата структура на ПЧИ и на вътрешните инвестиции в дълготрайни активи. На основата на стойностите на коефициентите за абсолютни структурни промени и интегрални показатели за структурни различия е направена оценка на структурните промени и различия между ПЧИ и вътрешните инвестиции в дълготрайни активи в България за периода 2010 – 2021 г.

Трета глава е посветена на изясняване на въпроса дали и доколко потоците от ПЧИ влияят върху протичащите процеси на социално-икономическо сближаване на страните-членки от ЦИЕ и, в частност, на България. Изведена е същността на моделите за икономическа конвергенция и предпоставките за реална конвергенция на страните-членки в рамките на

Европейския съюз, която може да се разглежда като основна цел за по-слабо развитите страни за присъединяване към регионалната икономическа интеграционна схема. Такъв е и случаят със страните от Централна и Източна Европа (ЦИЕ), които влязоха в Европейския съюз след 2004 г.

В търсенето на индикации за протичащи процеси на реална конвергенция на страните–членки на ЕС от ЦИЕ е осъществен сравнителен анализ за оценка степента на икономически растеж на страните от Централна и Източна Европа (ЦИЕ) и тенденциите в изменението на потоците ПЧИ на основата на информация за размера на реалния БВП, оценен по пазарни цени от 2020 г., на БВП на глава от населението въз основа на паритета на покупателната способност (ППС) и на потоците ПЧП за периода 2010 – 2021 г.

Измерването и оценката на степента на влияние на потоците ПЧИ върху реалната конвергенция на четири от страните–членки от ЦИЕ (България, Румъния, Латвия и Литва) е осъществено посредством прилагане на техниките на корелационния и регресионния анализ. За всяка от страните, включени в извадката, е оценено влиянието на потоците ПЧИ върху три макроикономически показателя: БВП на глава от населението (ППС), БВП на заето лице (постоянен ППС \$ за 2017 г.) и производителност на труда на зает (Index, 2015=100).

В заключението са обобщени резултатите от научното изследване и са изведени основните тенденции на влиянието на ПЧИ върху икономическия растеж и степента на конвергенция на България в рамките на Съюза.

3. Оценка на получените научни и научно-приложни резултати

Поставените в дисертацията задачи могат да се оценят за коректно изпълнени. За целите на автореферата могат да се изведат представителен брой приноси с научен и научно-приложен характер. Те са логично доказателство за мотивирано насочван от катедрата и научния ръководител докторант. Приложена е автентична методология с най-висока степен на иконометрична аналитичност, която е основа за научно издържани резултати и приноси.

4. Оценка на постигнатите теоретични, теоретико-приложни и емпирични приноси

Заявените в заключението изводи се оценяват като оригинални и научно обосновани. Идентифицирането на определящите фактори за привличане на ПЧИ, се определя като сложен проблем, който зависи от специфичните особености за всяка страна, икономически сектор и компания. За докт. Петкова те варират значително в зависимост от степента на социално-икономическо развитие, географско разположение, инвестиционен климат и т.н.

Идентифицирането на специфичните, за всяка страна фактори на привлекателността за ПЧИ, е от значение за формирането на адекватна инвестиционна политика. Всички тези фактори могат да бъдат групирани в три широки категории: икономическа политика на страната домакин, социално–икономически характеристики и степен на привлекателност на националната икономика.

Установява се, че ефектите от преките чуждестранни инвестиции върху икономическия растеж на страната домакин се проявяват посредством различни механизми, най-значимите от които са: *трансфер на нови технологии и ноу-хай; повишаване качеството на човешкия капитал; интегриране в глобалната икономика; повищена конкуренция в приемащата страна и развитие и преструктуриране на местните фирми*. Към посочените механизми за въздействие би трябвало да добавим и влиянието на притока на чуждестранен капитал върху *вътрешните инвестиции и структура на пазара*. Ефектите от ПЧИ могат да бъдат както положителни, така и отрицателни.

Заявените приноси могат да се определят за коректно дефинирани и научно доказани, както следва:

1. Изяснена е спецификата, формата на проявление и видовете преки чуждестранни инвестиции.
2. Разкрита е степента и посоката на въздействие на ПЧИ върху икономическия растеж на страната–реципиент и на основата на проучени теоретични постановки и емпирични изследвания са обобщени ефектите от чуждестранните инвестиционни потоци за социално икономическото развитие на приемащата страна.
3. Идентифицирани са определящите икономически и неикономически детерминанти на привлекателност на преките чуждестранни инвестиции.
4. Анализиран е интензитета на нетните чуждестранни инвестиции, абсолютния размер и структурата на основните компоненти на ПЧИ и структурните трансформации на инвестиционните потоци в България.
5. На основата на сравнителен анализ са анализирани съществуващите зависимости между икономическия растеж (измерен посредством основни макроикономически показатели) и притока на чуждестранен капитал в България и в страните от ЦИЕ.
6. Конструиран е иконометричен модел за оценка степента на конвергенцията по доходите и по потоците ПЧИ в страните –членки от ЦИЕ.
7. На основата на значими, за икономическия растеж, макроикономически показатели е „измерена“ степента на въздействие на потоците ПЧИ върху реалната конвергенция на страните–членки от ЦИЕ.

Извод: Авторката ползва професионален научен подход за изследователските си хипотези. Тя прилага класическа схема за структуриране на дисертацията в три глави, подкрепена със съвременна методология и богата емпирика. Категорично са спазени правилата на научната етика.. Отчута се широка информираност за достиженията на научната мисъл в изследваната област и изчерпателна практико-приложна осведоменост. Използваните изследователски методи са на най-високо научно ниво. Оценката на установените научни приноси е положителна. Чрез тях докт. Петкова демонстрира качества и умения да систематизира, изследва, моделира, проблематизира и доказва. Професионалната научна подкрепа от научния ръководител доц. д-р Анелия Радулова е видима на всеки етап от изследването.

5. Оценка на публикациите по дисертацията

В подкрепа на дисертацията са представени три публикации. Те отразяват коректно научния потенциал на автора и подкрепят популяризирането сред научната и професионална общност на основните приноси и постижения в работата на докторанта.

6. Критични бележки, препоръки и въпроси

Не се поставят.

7. Заключение

Налице е успешна докторантурата довела до дисертабилно изследване с висока иконометрична сложност, публикации и научни изяви. Подкрепата от научния ръководител е видима и позитивна във всички разрези и насоки.

Върху основата на всичко гореизложено, изразявам позитивно заключение – „ЗА“ присъждането на ОНС „доктор“ по икономика на докт. Анна Димитрова Петкова от катедра „Финанси и кредит“ на СА „Д. А. Ценов“.

10.12.2023 г.

Свищов

.....

/Проф. д-р Андрей Захарiev/